

*Радош Љушић,
доцент Филозофској факултету у Београду*

О УСТАВУ ОД 1838. ГОДИНЕ

Хатишериф од 1838. године, познатији као „Турски устав“, припада групи правних аката које је Србији издала Турска, а на основу руско-турских мировних уговора. Највише правне акте, снабдевене султановим потписом, хатишерифе, Србија је добила пет пута — 1829, 1830, 1833, 1838. и 1853.

Димитрије Давидовић је био главни заговорник идеје да Србија, после 1833. године, има право сама да донесе устав. Ова мисао није била напуштена ни после суспензије Срењевског устава (1835). Русија и Турска знале су да се у Србији раде уставни нацрти и ничим нису спречавале тај рад. Потврду овоме налазимо у кнежевим речима упућеним Савету 1837. године: „да изданије устава, као начина правленија, јединствено од владатеља и ни од кога другога зависи“. Не могавши да нађу решење уставном питању од 1835. до 1838. године, кнез и уставобранитељска опозиција су пристали, на предлог Енглеске а на позив Турске, да се у Цариграду донесе конституција за Србију. Напуштањем дотадашњег политичког курса учињена је политичка грешка, која није могла да се исправи до 1869. године.

Девета депутација боравила је дуго у Цариграду, где је урађено више нацрта, али је коначан текст Устава од 1838. године сачињен током једне ноћи. Спорна питања решена су компромисом између заинтересованих страна — кнеза, опозиције, Турске и Русије.

Уставом од 1838. године остварена је ранија идеја о стварној непокретности саветника, која је оставила далекосежне последице у политичкој историји Србије. Ми стојимо на становишту да се могла избећи Портин арбитража у споровима кнеза и Савета мудријим вођењем политике према Турској. Устав не помиње Народну скупштину, али је посебним указом (1839), који се може сматрати нашим првим амандманом, озваничен њен рад. Ипак, од ње је било одузето финансијско законодавство, које је пренето на Савет. То је уништило њен значај и углед.

О овом Уставу изнета су махом негативна мишљења. Ми желимо да истакнемо три његове неспорне предности. (1) Апсолутизам кнеза Милоша, који је имао извесно оправдање до стицања аутономије и окончања српске револуције, био је претежак и опозицији и народу. „Турски устав“ уништио је кнежев апсолутистички начин владавине и завео уставну монархију. (2) Пре доношења Устава, Србија није имала грађански, кривични и закон о кривичном поступку, као ни неке друге неопходне законске прописе. Из тог разлога уставни суда посвећен је највећи број чланова (20), готово трећина. За основни закон њих је превише, јер они ремете уставни карактер четвртог хатишерифа. Правно посматрано, то је била његова мана; историјски, у томе је његов особит значај, јер је бројним члановима о суду ударио темељ правном поретку у Србији. У време првог намесништва (1839 — 1840), за једну годину, донето је, на основу Устава од 1838. године око тридесет закона и уредаба. Периоди са таквом законодавном делатношћу били су ретки у историји Србије у XIX веку. Ако хатишерифима не споримо уставни карактер, Кнежевина Србија је атрибуту уставности придодала још и форму правне државе. (3) Устав од 1838. године допринео је демократизацији политичког живота у земљи. Не тако давно, шест година пре добијања овог Устава, Јован Симић Бобовац је због промене конституције изгубио главу, а 1839. тај Устав је био тема свакодневних разговора.

Истакнемо да је прва последица примене Устава од 1838. године био пад кнеза Милоша са престола. Пошто није хтео да прихвати установу уставног монарха, он је морао да абдицира. Кад се има на уму историјски развитак србијанског друштва тридесетих година прошлог века, стиче се утисак да је победу однела напреднија страна. Ту победу омогућио јој је Устав од 1838. године.